

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES OF PROVIDING FREEDOM OF INFORMATION IN SOCIETY

Farhod Lapasovich Usmonov

Associate Professor

Tashkent State University of Economics

Uzbekistan, Tashkent

ABOUT ARTICLE

Key words: Information war, mass media, digital technology, freedom.

Received: 29.09.24

Accepted: 01.10.24

Published: 03.10.24

Abstract: In this article, taking into account that there is no single concept that expresses the categorical-methodological meaning of the concept of freedom of information and related concepts (freedom, freedom of speech, freedom of the press), understanding, defining this phenomenon and the present time A detailed review of existing approaches to connect with social phenomena was given.

JAMIYATDA AXBOROT ERKINLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY- METODOLOGIK MASALALARI

Farhod Lapasovich Usmonov

dotsent v.b.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

O'zbekiston, Toshkent

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Axborot urushi, ommaviy axborot, raqamli texnologiya, erkinlik.

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot erkinligi tushunchasi va u bilan bog'liq tushunchalar (erkinlik, so'z erkinligi, matbuot erkinligi)ning kategoriyaviy -metodologik ma'nosini ifoda etadigan yagona tushuncha mavjud emasligini hisobga olgan holda, mazkur fenomenni anglash, ta'riflash va hozirgi zamon ijtimoiy hodisalari bilan bog'lash uchun mavjud yondashuvlarning batafsil sharhi berildi.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СВОБОДЫ ИНФОРМАЦИИ В ОБЩЕСТВЕ****Фарход Лапасович Усмонов***доцент и.о.**Ташкентский государственный экономический университет**Узбекистан, Ташкент***О СТАТЬЕ**

Ключевые слова: Информационная война, средства массовой информации, цифровые технологии, свобода.

Аннотация: В данной статье, учитывая, что не существует единого понятия, выражающего категориально-методологический смысл понятия свободы информации и связанных с ним понятий (свобода, свобода слова, свобода печати), проводится понимание, определение этого явления и настоящее время дан подробный обзор существующих подходов к связи с социальными явлениями.

KIRISH

Jahonda raqamli texnologiyalarning faol qo'llanilishi natijasida tezkor axborotlar taraqqiyotni tezlashtiruvchi asosiy omilga aylandi. Axborot tizimi fuqarolarning bu boradagi huquqlarini ta'minlash, ommaviy axborot vositalarining hokimiyat va jamoatchilik o'rtasidagi aloqalarini tobora mustahkamlash, axborot makonini izchil rivojlantirish, ommaviy axborot vositalarining fuqarolik jamiyati instituti sifatidagi ahamiyatini kuchaytirishda asosiy omil bo'lmoqda.

Dunyoda axborot olish, qayta ishlash (feyk xabarlardan saralash) madaniyatini shakllantirish, keng jamoatchilikka etkazishda xolislik, haqqoniylik tamoyillarining ta'minlanishi, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, fuqarolarning media savodxonligini yanada oshirish yuzasidan bir qancha mamlakatlar (AQSh, Germaniya, Fransiya, Yaponiya)da ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Butunjahon matbuot erkinligi qo'mitasi tomonidan 1987 yilda qabul kilingan «Matbuot erkinligi Xartiyasi»da hukumat tomonidan ommaviy axborot vositalarining axborot olish va uni tayyorlash bilan bog'liq masalalarda cheklovlarga yo'l qo'ymaslik, mustaqil nashrlar bilan davlat nashrlarining vakolatlari teng bo'lishi va boshqa me'yorlar belgilab qo'yilgan. Chunki, huquqiy davlat barpo etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirishda OAVning o'rnini beqiyosdir.

Mamlakatimizda axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlariga rioya etilishi, har kimning axborotni erkin va moneliksiz izlash, olish, tekshirish, tarqatish, foydalanishi va saqlashiga keng imkoniyat yaratib berilmoqda. «Oshkoralik va so'z erkinligi bu – davr talabi, bugun O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlarning talabi»[1;464]. Zamonaviy axborot texnologiyalari tizimi

imkoniyatlarining oshishi ommaviy axborot vositalari bilan xalq o'rtasida muloqot o'rnatishning yangi prinsip va mexanizmlarini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

ASOSIY QISM

Erkinlik muammosi har doim jamiyat uchun dolzarb masala hisoblanadi. Yunon mutafakkirlari nazdida erkinlik mavjud ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy munosabatlarning barqarorligini ifodalovchi tamoyil sifatida tushunilgan. Masalan, Aflotun fikricha, erkinlik har bir odamning jamiyatda tutgan o'rniga muvofiq, o'z vazifalarini o'zi istagancha qat'iy ravishda bajarishidan iborat[2;599]. Ya'ni, erkinlik har bir shaxsning jamiyat hayotidagi o'rnini, o'ziga xos maqomini belgilab berish prinsipi sifatida jamiyat yaxlitligini ta'minlovchi va uni mustahkamlovchi omil hisoblanadi. Arastu ta'limotida esa erkinlik g'oyasi tenglikka asoslanadi. Epikurga ko'ra, erkinlik odamlarning o'zaro foydali narsalar haqida tuzilgan kelishuvining ifodasidir. Erkinlikning maqsadi ham odamlarning bir-biriga zarar etkazmasligini ta'minlashdan iboratdir[3;217-218].

Erkinlikning shu paytgacha ma'lum bo'lgan ko'plab ta'riflari o'zgarib bormoqda. Chunki, erkinlik fenomenini, uning mohiyatini aks ettiradigan o'zaro bog'liq bo'lgan ko'pgina elementlarning murakkab tizimini ifoda etadi. XX asrga kelib A.Kamyu, S. Kerkogor J.P.Sartr, K.Popper, K.Yaspers[4;602] kabi faylasuflar erkin («ochiq») jamiyatda erkinlik, so'z va axborot erkinligi kabi muammolarni tadqiq etishga salmoqli hissa qo'shishdi. Ular bu tushunchani ochib berish uchun insonning ichki ruhiy erkinligi, irodasi va og'ir vaziyatda insonning erkin tanlash masalalarini ko'tarib chiqishdi. Xususan, faylasuf Syoren Kerkogor inson erkinligini va erkin fikrga ega bo'lishini axloqiy tanlovning natijasi deb biladi. Faqat tanlash holatidagina inson o'zligini topadi va erkinlikkina haqiqiy shaxsni namoyon qila oladi. Shu ma'noda men mutloqlikni tanladim, deydi olim. Mutloqlik – bu men, ya'ni o'zligimning abadiy mazmunidir; boshqa hech narsa, hech qachon abadiylikning mutloq predmeti bo'la olmaydi. Mening «Menim» nima o'zi? Bu avvalo – erkinlikdir. Tanlash – erkinlikning namoyon bo'lishi va unga olib boruvchi yo'l. Erkinlik tanlashning ajralmas asosiy qismidir[5;223]. Erkinlik va erksizlik tabiati insonga xos bo'lgan jarayon, - deydi u. Faylasuf K.Yaspers falsafasining asosiy tushunchalari, erkinlik, tarixiylik va insonlar o'rtasidagi axloqiy munosabatlarni tahlil etish bo'lgan. U har qanday muammoning echimini topishda ilohiyotga murojaat qiladi. Yaspersning fikricha, inson iloh tomonidan erkin bo'lib dunyoga keladi. Xo'sh, faylasuf nazdida shunday ekan, ammo nega insonlar bir-birlarining erkinligiga tajovuz qiladilar, g'ayriaxloqiy nazar bilan qarashadi. Uningcha, buning sababi insonlar o'rtasidagi o'zaro manfaat talashuvi, zo'ravonlikka, boylikka intilib yashash hissi, ularning boshqalarga nisbatan xusumati, ya'ni yakkalikka, yakka hukmronlikka intilish istagi ular qalbida tajovuzning uyg'onishiga turtki beradi. «Erkinlik – qanday istasa, shunday harakat qilish imkoniyatidir. Erkinlik – xohish-iroda erkinligidir. Xohish

o'z mohiyatiga ko'ra, har doim erkin irodadir. Bu insonning o'z maqsad va manfaatlariga muvofiq harakat qilishi, tanlash imkoniyati. Odamlar o'z faoliyatida ob'ektiv shartlarni erkin tanlay olmaydi, biroq jamiyatning ruxsat etilgan norma va qadriyatlari, ularga erishish maqsad yoki vositalarini tanlash imkoniyatlarini saqlab qolganda, aniq va nisbiy erkinlikka ega. Jamiyatning tarixiy rivojlanishi shaxs erkinligi doirasining kengayishi bilan kechadi»[6;317]. Ammo, bu erda burch hech qachon erkinlikdan emas, balki faqat etika nuqtai nazaridan kelib chiqadi. Jamiyatda boshqalar huquq va erkinliklarini hurmat qiladigan odamlar o'z erkinligini samarali tarzda namoyon etadi. Shu boisdan nemis faylasufi G.V.Gegel «Boshqalar ham erkin bo'lsa va u erkin deb tan olingan taqdirgina men ham haqiqatan erkin bo'laman» deb yozgan[7;241]. Ushbu prinsipga ko'ra, biron-bir insonga zo'ravonlik ishlatilsa, u holda hech qanday erkinlik bo'lmaydi. Shunday qilib, avvalo, inson o'z erkinligini amalga oshirganda, boshqalarning erkinligi buzmasligi darkor. Gegelning fikriga ko'ra, «zamonaviy odam uning dunyosini ham hurmat qilishlarini istaydi»[8;105-106]. Bu insonga tabiat tomonidan berilgan daxlsiz xususiyat bo'lib, insonning ongi, erki, vijdoni, yuksak ma'naviyatining o'ziga xos xususiyatlari inobatga olingan holda, aynan shaxs o'zini o'zi mustaqil idora qilish huquqiga ega ekanligi qayd etilgan. Boshqa tirik mavjudotlardan farqli o'laroq, o'z taqdirini o'zi belgilash va mas'uliyatni his etishga qodir insongina ijtimoiy hayotda erkinlik va adolatga erishadi. Aytish joizki, fikr inson uchun yomon yoki zararli oqibatlariga olib kelmaydigan tarzda bildirilgan taqdirdagina erkin bo'ladi. Fikrni so'zlar yordamida bildirish mumkin. Negaki, so'z fikrni boshqalarga ifoda etish vositasidir. So'z esa asosiy, o'ziga xos va universal vosita bo'lgani bois, insoniyat undan erkin va mukammal rivojlanishni ta'minlashi mumkin bo'lgan madaniy, ma'naviy-ma'rifiy merosdan foydalanish imkoniyatini qo'lga kiritdi.

Inson o'z fikrini so'z, matn orqali ifoda etib, uni jamiyat boyligiga aylantiradi. Inson so'z erkinligini amalga oshirmasdan turib, boshqalar bilan mukammal darajada muloqot qila olmaydi, natijada o'z bilim va tajribalarini o'z g'alar bilan almasha olmaydi. Ushbu umumiy qoidalardan kelib chiqqan holda, so'z erkinligi falsafa nuqtai nazaridan avvalo, «fikr yuritish erkinligi»ni anglatishi yoki sub'ektning dunyoni his-tuyg'ular orqali bilish doirasidan chiqish, atrof-olamni o'zi uchun kashf etish, uning in'ikosini inson ehtiyoji va manfaatlariga muvofiq haqiqiy holatni o'zlashtirish va o'zgartirish uchun zarur ko'rinishda anglash imkoniyati, deya baholash mumkin. So'z erkinligini ma'naviy jihatdan tushunish insonga so'zlash qobiliyati Yerdagi oliy mavjudot sifatida tabiat tomonidan in'om etilgani bilan bog'liqdir. Buni insoniyatni er yuzida yagona oila sifatida birlashtiradigan asosiy tabiiy omil, deyish mumkin. Muayyan ma'naviy prinsiplar, bilish va muloqot qilishga intilish, qadr-qimmat tuyg'usi va kimningdir kamsitishini istamaslik xususiyatlari bu oilaning har bir a'zosiga xosdir. So'z axloqiy jihatdan, insonda ma'naviy o'zlikni anglashni shakllantiradi, uning ezgulik va burch mavjudligi haqida o'z fikrini ma'qullashini ifoda

etadi. Ushbu talab va qoidalar bilan belgilanadigan soʻz erkinligidan amalda foydalanilganda madaniyatni shakllantirishdek muhim vazifani bajaradi. Bularning barchasi soʻz erkinligi falsafiy mohiyatining shakllanishi va rivojlanishiga taʼsir koʻrsatgani bois, ilmiy ishda soʻz erkinligining ayrim xususiyatlari haqida qisqacha toʻxtalib oʻtish oʻrinli boʻldi. Yaʼni, soʻz erkinligi tushunchasining falsafiy mohiyati insonning bilim orttirish faoliyatining xususiyatlari eʼtiborga olingan holda tadqiq etildi. Maʼlumki, bu faoliyat moddiy va amaliy tajribaga, yaʼni insonning tashqi dunyo bilan bevosita munosabatiga asoslangan. Bu borada soʻz his-tuygʻuga boy obraz, mavhum fikrlash uchun boshlangʻich material boʻlib xizmat qiladi, til esa uning moddiy shakli hisoblanadi. Soʻz insonlar oʻzaro muloqotini birlamchi tartibga solish vositasi sifatida boshqa barcha ijtimoiy fenomenlarning paydo boʻlishi va rivojlanishiga koʻmaklashadi. Chunki, soʻz insonning muloqot qilish, boshqalar bilan oʻzaro hamkorlik qilishdek muhim ehtiyojini qondiradi. Bir insonning umumiy ijtimoiy jarayonga qaratilgan xatti-harakati, odatda boshqa insonlar manfaatiga daxl qiladi va shu sababli amaliy harakatga aylanadi. Harakatdagi inson muqarrar ravishda boshqalarga taʼsir koʻrsatganda oʻziga xos nomutanosiblik yuzaga keladi. Albatta, bunday xatti-harakatlar nafaqat ijobiy balki, boʻlishi ham mumkin. Soʻz orqali bildirilgan fikr qabul qilinishi yoki rad etilishi mumkin. Ammo, hech qachon oʻz-oʻzidan yoʻqolmaydi, balki javob tariqasida mulohaza qilish yoki harakatni yuzaga keltiradi. Boshqacha aytganda, «Soʻz erkinligi inson erkinliklarining kalitidir. Inson oʻz huquq va manfaatlariga talabgor boʻlishi uchun eng avvalo ularni izhor qilish huquqiga – soʻz erkinligiga ega boʻlishi lozim. Oʻz haq-huquqlarining haqida aytishniki iloji boʻlmasa, ularga ega boʻlish, erishish haqida oʻylamasam ham boʻladi. Soʻz erkinligi taʼminlaganda tafakkur rivojlanadi».

Soʻz erkinligi tushunchasini tahlil qilish uchun koʻrsatib oʻtilgan yondashuvlarning oʻzaro bogʻliqligini anglash qiyin emas:

1. Bu insonning homo sapiensga (yaʼni, aql-idrokli odamga) mansubligi tufayli tugʻma va tabiiy qobiliyati.

2. Ushbu qobiliyat oʻziga xos ikki tomonlama yoʻnalishga ega: insonning ichki, maʼnaviy dunyosiga taalluqli boʻlish barobarida tashqi muhitga ham bogʻliq. Negaki, shaxsni jamiyatga moslashtirish, jamiyat hayoti va shaxs faoliyatining zarur asosi hisoblanadi.

Tajriba, ishonchli va asosli bilimga ega inson mustaqil fikr yuritgan holda qarorlar qabul qilishi mumkin. Bilim bizning borliq haqidagi tasavvurimizni kengaytirib, boyitadi. Bu oʻz navbatida, fikrlash faoliyati va yangi gʻoyalarning yuzaga kelishini ragʻbatlantiradi. Ammo, ikkinchi tomondan, inson tafakkurida shakllangan gʻoya yoki fikr biron-bir shaxsga nisbatan bildirilgan boʻlsa, insonning ijtimoiy maqsadlari tufayli faqat shaxsga tegishli boʻlmasdan, balki jamoatchilik mulkiga aylanadi va axborot jarayoniga kiritiladi. Binobarin, gapirish va yozishni

biladigan inson tarbiya topgan muhit, uning madaniyati, u mansub bo'lgan millatning o'ziga xos xususiyatlari, yashayotgan davridan kelib chiqqan holda o'z fikrini bildiradi.

«So'z erkinligi siyosat, iqtisod, madaniyat singari, o'z millati, mentaliteti, diniga ega va so'z erkinligini ifoda etish darajasi ko'pincha ushbu omillarga bog'liq bo'lsa-da, chegarasi yo'q»[8;42]. Biroq, bevosita ijtimoiy muhitda ro'y beradigan axborot jarayonlarida nafaqat bilim, balki fikr va qat'iy ishonch ham ishtirok etadi. Garchi, fikr va qat'iy ishonch ayrim hollarda bir-biriga yaqin va o'xshash bo'lsa-da, ular o'rtasida tafovut bor. Yetarli darajada aniq va oqilona tarzda asoslangan narsa ishonchli bo'ladi. Ishonch asta-sekinlik bilan o'zlashtiriladi, mantiq, isbot, alohida e'tibor va qaror topgan dunyoqarash bilan muvofiqlikni talab etadi. Fikr esa qat'iy asoslanmasligi mumkin, bunda ba'zida tanqidga, mantiqiy xulosalarga, biron-bir narsa haqidagi bitta fikr yoki sub'ektiv tushunchaga asoslangan mavhum farazlarga yo'l qo'yilmaydi. Shunday bo'lsa-da, fikr ham ishonch singari inson tomonidan haqiqatni anglash, biron-bir axborotni diqqat bilan qayta ishlash natijasida shakllanadi. Demak, insonda fikr va ishonch paydo bo'lishi uchun tegishli predmet haqida dastlabki ma'lum bir tasavvur zarur. Bu erda «axborot» kategoriyasiga murojaat qilishga to'g'ri keladi. «Bu, o'z navbatida, uni har qanday yangi talqinda ishlatishda ma'lum qiyinchiliklarga sabab bo'ladi. Shunday bo'lsa-da, ushbu tushuncha ijtimoiy kommunikatsiyalarning har qanday nazariyasida asosiy tushuncha sanaladi»[9;19]. Biron-bir narsa haqidagi har qanday ma'lumotlar yoki tabiat va jamiyatda ro'y beradigan voqeliklar va jarayonlar, texnik qurilmalar hamda tirik organizmlar to'g'risidagi dalillar, ma'lumotlarni aynan ushbu universal atama bilan qayd etish qabul qilingan.

Fikrimizcha, bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan masalada axborotning moddiy manbalaridan biri sifatida so'zning o'ziga xos xususiyatlari inobatga olingan holda tadqiq qilinishi va hal etilishi mumkin. Zamonaviy falsafada axborotga amaldagi qonunchilikka nisbatan kengroq ta'rif berilgan. Ya'ni, axborot individual va ijtimoiy ongning mazmun-mohiyati tafakkur tushunchasida va his etish obrazlarida real voqelikni aks ettirib, jamiyat, uning barcha tuzilmalari ijtimoiy hayoti hamda faoliyatining aniq maqsadli xususiyatini ifoda etadi[10;231].

Inson axborotni yaratishi, to'plashi, unga ishlov berishi, saqlashi, izlashi, tarqatishi va undan foydalanishi uchun, unga tabiat tomonidan universal vosita, ya'ni so'z in'om etilgan. Axborot taqdim etishning barcha mumkin bo'lgan uslublari orqali (masalan, kompyuter tarmog'idagi axborotning solishtirib o'qish uchun og'zaki shaklda taqdim etilishi, fotosurat yoki rasmning og'zaki tasvirini tuzish, imo-ishoraning og'zaki ekvivalentini berishi mumkin va hokazo) og'zaki-til shakliga (yozma yoki og'zaki matnga) aylanadi. So'z real voqelikning his etish organlari tomonidan qabul qilinadigan ovoqli (og'zaki nutqda) yoki grafik (yozuvda) ramzi, ya'ni ongimizda atrofda borliq o'rnini bosadigan moddiy ob'ekt hisoblanadi.

Agarda soʻzning xususiyatiga axborot manbai sifatida urgʻu beriladigan boʻlsa, soʻz erkinligi keng maʼnoga ega umumiy tushunchani ifoda etadi. Shuning uchun axborot erkinligi soʻz erkinligi tufayli paydo boʻlganligiga shubha qilmasa ham boʻladi. Ushbu fikrdan, soʻz erkinligi va axborot erkinligi tushunchalari mazmunan bir-biriga yaqinligi haqida xulosaga kelish mumkin.

Gʻarb olimlari soʻz erkinligi va axborot erkinligi oʻrtasidagi nisbat toʻgʻrisida turli konsepsiyalarni ilgari surishgan. Bugungi kunda soʻz erkinligi va axborot erkinligi oʻrtasidagi nisbat boʻyicha ikki xil yondashuv mavjud: mazmunlarning oʻxshashligi nazariyasi va farqlash nazariyasi. Soʻz erkinligi va axborot erkinligi mazmunining oʻxshashligi nazariyasi tarafdorlari AQSh Oliy sudi definitiviyasiga tayangan holda, mazkur ikki erkinlik oʻrtasida tafovut yoʻqligini qayd etmoqda. Ayrimlar esa axborot erkinligi soʻz va fikr erkinligidan hosil boʻlgani va uning soʻz erkinligi vazifasini bajarishi qayd etilgan konsepsiyani asoslashga harakat qilmoqda. Ushbu holatda ommaviy axborot vositalari deganda faqat axborot va fikrlar manbai tushuniladi. Soʻz erkinligi va axborot erkinligi oʻrtasidagi nisbatni tahlil qilish jarayonida shu narsa oydinlashdiki, oʻz fikringizni hech qanday moneliksiz bildirish imkoniyatini soʻz erkinligi beradi. Bu fikrlar ogʻzaki, yozma ravishda yoki ommaviy axborot vositalari yordamida ifoda etilishi mumkin.

Soʻz erkinligi va matbuot erkinligini farqlash konsepsiyasi tarafdorlari ushbu erkinlikning ikki turi borligini taʼkidlashadi. Soʻz erkinligi shaxsiy erkinlik xususiyatiga ega boʻlib, shaxsning davlatdagi huquqiy holatiga bogʻliq. Matbuot erkinligi esa jamiyat siyosiy tizimidagi mustaqil institutning erkinligidir. Bizningcha, ushbu konsepsiya tarafdorlari fikrini toʻliq maʼqullash mumkin. Bunda shaxs mazkur erkinlikning manbai hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, axborot erkinligini soʻz va matbuot erkinligi, soʻz va matbuot erkinligini axborot erkinligi bilan aralashtirib boʻlmaydi. Negaki, bu erkinliklar alohida maʼnoga ega boʻlib, bir-biriga nisbatan mustaqildir. Lekin, soʻz erkinligi va axborot olish huquqi bir-biridan mustaqil boʻlsa-da, ular oʻrtasida oʻzaro bogʻliqlik borligi haqidagi fikrga qoʻshilish mumkin[11;14].

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 33-moddasida Har kim fikrlash, soʻz va eʼtiqod erkinligi huquqiga ega. Har kim istalgan axborotni izlash, olish va tarqatish huquqiga ega.

Axborotni izlash, olish va tarqatishga boʻlgan huquqni cheklashga faqat qonunga muvofiq hamda faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sogʻligʻini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini taʼminlash, shuningdek davlat sirlari yoki qonun bilan qoʻriqlanadigan boshqa sir oshkor etilishining oldini olish maqsadida zarur boʻlgan doirada yoʻl qoʻyiladi.[12;12], deya yozilgan. Koʻrinib turibdiki, mamlakatimizning qonunchilik amaliyotida soʻz erkinligining axborot erkinligiga nisbatan yagona tushunchasi hozircha shakllanmagan. Lekin shuni taʼkidlash zarurki, inson huquqlari boʻyicha xalqaro meʼyoriy hujjatlarda ham soʻz erkinligi mazmun-mohiyati etarlicha ochib berilmagan. Hech bir mamlakatda, hattoki, rivojlangan demokratik mamlakatlarda ham qonunchilik, yuqorida

keltirilgan mazmundagi soʻz erkinligini cheklashga oʻxshagan yoki axborot erkinligi nimaligini tushuntirib beruvchi hujjat qabul qilinmagan. Koʻpgina mamlakatlar konstitutsiyalarida (masalan, AQSh, Rossiya), Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa qator hujjatlarda soʻz erkinligi haqida moddalar bor. Ammo, axborot erkinligi nima ekani toʻgʻrisida taʼrif keltirib oʻtilmagan.

XULOSA

Soʻnggi yuz yillik oraligʻida koʻplab tadqiqotchilar biz fikr yuritayotgan mavzuga murojaaaat qilib, uni oʻzlarining asosiy pozitsiyasi va nuqtai nazarlariga koʻra koʻrib chiqishga urinmoqda. Ular tadqiqotining tahlili shuni koʻrsatadiki, «soʻz erkinligi» va «axborot erkinligi» tushunchalari bir-biriga tenglashtirilgan, toʻgʻrirogʻi, «soʻz erkinligi» tushunchasi hozirgi davrda «axborot erkinligi» tushunchasiga oʻzgartirilmoqda. Shundan kelib chiqqan holda taxmin qilish mumkinki, erkin axborot almashish uchun soʻz erkinligini taʼminlashning oʻzi kifoya emas. Soʻz erkinligini taʼminlash orqali kommunikatsiya subʼektlaridan biri – xabar uzatuvchining erkinligini taʼminlay olamiz, xolos. Shu bilan birga, axborotning erkin almashinishi uchun xabarni oluvchining manfaatlarini inobatga olish, axborot erkinligining ichki imkoniyatlari uchun sharoit yaratish zarur. Erkinlikni boshqalar erkinligini buzish mumkin emasligi bilan cheklash zarurligi haqidagi prinsipga asoslangan holda, agarda bu jarayon har ikki tomonning roziligi bilan amalga oshirilgandagina, erkin deya olamiz. Bundan tashqari, soʻz erkinligi faqat oʻz fikrini bildirish imkonini beradi, axborot erkinligi esa oʻz taʼsiri orqali jamoatchilik fikrini ham qamrab oladi. Xulosa sifatida aytish lozimki, hozircha axborot erkinligining ilmiy jihatdan taʼriflangan yagona tushunchasi yoʻq. Ushbu tushuncha goʻyoki tushunarlidek koʻrinsa-da, aslida «soʻz erkinligi» atamasidan koʻproq foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. – Тошкент: Оʻzbekiston, 2022. - 464 б.
2. Асмус Ф. Послесловие. В кн. «Платон». Сочинения в 3-х томах. – М., 1971. – С. 599-600., Материалист Древней Греции. – М., 1955. – С. 217-218
3. Камю А. Творчество и свобода. – М.: Радуга, 1990. - С. 602; Кьеркегор С. Страх и трепет. – М.: Республика, 1993. - С. 383.; Ясперс К. Истоки истории и ее цель. // Пер. с нем. М.И. Левиной. – М.: Республика, 1994.; Поппер К. Открытое общество и его враги. – М.: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. - С. 448.; Сартр Ж.П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии. – М.: Республика, 2004. - С. 639.
4. Йўлдошев С., Усмонов М. Янги ва энг янги давр Фарбий Европа фалсафаси. - Тошкент.: Шарқ, 2002. – Б. 223.
5. Энциклопедический словарь. М., Проспект. 2005. – С. 317.

6. Гегель Г. В. Энциклопедия философских наук. Т. 3., М., 1977. – С.241.
7. Нерсесянц В.С. Правовое государство: история и современность // Философия права. – С.105-106.
8. Симонов А.К. Свобода СМИ – условие и гарантия открытости общества // Социальная ответственность журналиста: опыт современного прочтения проблемы. В 2-х ч. Часть 1. Межпрофессиональная экспертиза концепта и контекста. - М., 2003.
9. McQuail D. Mass Communication Theory. London, 1996, - P.19.
10. Основы современной философии / Ред. Проф. М.Н. Росенко, В.Т. Пуляев, Ю.Н. Солонин. СПб.: Лань, 1997. С. 231
11. Малько А. В. Право гражданина на информацию: необходимость, природа, гарантии реализации // Правоведение. 1995. №3. – С. 14.
12. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. //Lex.uz